

Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*, İstanbul, 2013, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 163 sayfa. Çev.: C. Cengiz Çevik. ISBN: 9786053608646

Erkan KURUL*

Sosyal ve politik yaşamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dil bilimciler, filozoflar ve hukuk tarihçileri Cicero'nun yazmış olduğu eserleri *Politik-Siyasi Söylevler*, *Edebi-Felsefi Eserler* ve *Ailesi-Dostlarına Yazmış Olduğu Mektuplar* şeklinde üç temel kategori altında sınıflandırmaktadırlar. Cicero, gerek kaleme almış olduğu edebi ve felsefi eserlerle, gerek vermiş olduğu söylevlerle ve gerekse aile yakınları, dostları ve politik rakipleri için yazmış olduğu mektuplarıyla olsun, aktarımlarının geneliyle döneminin Roma Tarihi'ne sıkı sıkıya bağlı kalmış ve Roma Cumhuriyeti'nin M.Ö. I. yüzyılının ilk yarısına ışık tutmuştur. İnceleme altına alınan bu kitap, Cicero'nun M.Ö. 44 yılında kaleme aldığı düşünülen ve kendi çalışmalarıyla içi içe olduğu sürece ait bir eser olmakla beraber Cicero'nun son dönem eserleri grubu içerisinde yer almaktadır. Burada Cicero birey, toplum ve devlet üçgenindeki deneyimlerini bir araya getirmekte ve yazdıklarıyla önce oğluna ve kendi ailesine, sonra da yaşadığı dönemin Romalılarına ve onların torunlarına *Officium*, yani Roma Toplumu'nu oluşturan bireylerin geleceklerinde sahip olmaları gereken *Yükümlülükler* (görev, hizmet, onur kavramı) hakkında bilgi sunmayı amaçlamaktadır.

Cicero'nun Atina'da eğitim gören oğlu Marcus Cicero'ya gönderdiği mektuplardan oluşmuş olan *De Officiis* isimli eser üç kitaptan bir araya gelmiş ve *Yükümlülükler Üzerine* başlığıyla Latince'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışma Cicero'nun yaşamının genel hatları, yazmış olduğu eserler ve de söz konusu bu eserin çevrilmesinde uygulanan filolojik yöntemler üzerine genel bilgilendirmenin verildiği bir *Sunuş* (V-XIV) yazısıyla başlar ve eserin çevirisiyle birlikte çalışma içinde verilen dipnotlarda yararlanılan *Kaynakça* (163) ile sonlanır. *I. Kitap*'ta (1-70) Cicero Atina'da bir yıldır felsefe öğrenimi görüyor olan oğlu Marcus'a sadece felsefe alanında değil, hitabette de Hellen ve Latin unsurlarını bir arada değerlendirmesi gerektiğini vurgulamak suretiyle, okuyuculara Felsefe ve Hitabet gibi toplumsal hayatın merkezinde bulunan ilimler üzerine evrensel bir bakış açısı kazandırmaya çalışır. Bunu yaparken kendisinin de hem felsefe hem de hitabet alanında eklektik bir çalışma anlayışına sahip olduğunu belirterek kendi felsefi eserleri ve söylevlerini Sokrates ve Platon ekolüne yakın bulur (zira kendisini bir *Peripatetik* olarak tanımlar), oğlunuysa seçimi konusunda özgür bırakır.

Bölüm içinde Cicero, eserin özünü oluşturan yaşam ve yükümlülükler arasındaki temel bağlantıyı şöyle açıklar; “*Zira sosyal ya da özel, işle ya da evle ilgili, kendi başına ya da başka birisiyle birlikte hareket ettiğin yaşamın hiçbir kısmı yükümlülükten yoksun olamaz; yaşamda ahlâken doğru olan her şey yükümlülüğün yerine getirilmesinden, yanlış olan her şey ise yine yükümlülüğün es geçilmesinden kaynaklanır*”. Bu açıklamayla yükümlülüğün toplum yaşamındaki yerini ve önemini tanımladıktan sonra, Stoa Felsefesi'ndeki dört temel erdem olarak belirttiği adalet, bilgelik, ruh yüceliği ve ölçülülük kavramları çatısı altında yükümlülükleri ve

*Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, erkankurul@akdeniz.edu.tr

çeşitlerini sorgular. Bunu yaparken de “*Her yükümlülük kusursuz olmak zorunda mıdır?*”, “*Bir yükümlülük başka bir yükümlülükten üstün olabilir mi?*” gibi tematik problemlerin cevapları üzerine eğilir. Bu soruların cevapları üzerine yapmış olduğu genel değerlendirme sonucunda, toplum bilinciyle ilgili ödevlerin kendi içlerinde dereceleri olduğu, buradan hareketle sorumlulukların hangisinin diğerinden üstün olduğunun anlaşılacağı, buna göre birincil yükümlülüğün ilahlara, ikincisinin vatana, üçüncüsünün aileye ve diğer yükümlülüklerin ise azar azar diğer başka konulara karşı olması gerektiği sonucuna varır. Sonuç olarak ise yükümlülük kavramının insanın sahip olduğu ahlâki doğruluktan ve erdem her türünden doğmuş olduğunu bildirir.

II. Kitap'ta (71-109) Cicero; insanın gelişim süreci, buna paralel olarak yaşam evrelerinde belirli bir aşama kaydetmesinin ardından sahip olduğu güç ve zenginlik, bu iki temel kavramın doğurduğu yükümlülükler ve bunların türleri üzerine değerlendirmelerde bulunur. Bu bağlamda insanın sahip olduğu yetkileri ve serveti şahsi ve kamusal vazifeleri için kullanırken izlenmesi gereken yollardan neyin yararlı, neyin yararsız ve yararlı olanlar içinde neyin en faydalı olduğu gibi sorular ve bu soruların cevaplarıyla ilgilenir. Bireylerin bu yanıtlara ulaşabilmesi içinse tek ve en etkili yol olarak bilgeliği görür. Bunlara paralel olarak Cicero bu kitapta yararlı olarak adlandırılan nesne ve kavramların ne olduğunu tartışmaya açar. Bu doğrultuda da evrende yalnızca insanların ve tanrıların akıl sahibi olduğu ve bu yüzden de neyin yararlı, neyin de zararlı olduğunu seçebilecek ve sorgulayabilecek olanların sadece insanlar ve tanrılar olduğunu belirtir.

Bölümün devamında Cicero, insanlara en fazla yararı ve zararı dokunan varlığın yine insanlar olduğunu bildirerek, bu anlamda insanların yararına adanması gereken erdem kavramının niteliklerini sorgulamaya başlar. Bu sorgu sonucunda ise erdemi üç temel kategori altında toplar; birinci husus her bir durumda neyin tam olarak doğru ve uygun olduğunu, bu durumu neyin takip etmesi gerektiğini, hangi durumlardan nelerin ortaya çıkabileceğini ve her bir olayın altında yatan asıl sebebin ne olduğunu anlamayabilmekle bağıntılıdır. İkinci husus ise Hellenlerin *pathe* olarak nitelendirdiği, ruhtaki huzursuz dalgalanmaların dizginlenmesi kavramını kapsar. Üçüncü ve son erdem türü olarak ise toplumsal yaşamda ilişki içerisinde olduğumuz insanlarla ortak ve uyumlu bir çaba sonucunda bütün ihtiyaçlarımızın tamamıyla karşılanabilmesi ve uygunsuz bir şey ile karşı karşıya kalındığında da yine aynı ilişki vasıtası ve aynı suretle bu uygunsuzluğun toplum üzerinden atılabilmesidir. Cicero bölüm içerisinde son olarak insanın insana karşı ve insanın devlete karşı olan yükümlülükleri üzerine değerlendirmelerde bulunur. İnsanın insana karşı görevlerini yerine getirirken sergilediği özellikler olan zorbalık ve korkutmanın gücünün geçici ve sönük, iyi niyet, sevgi, adillik, cömertlik ve hayırseverlik, onur ve sadakat gibi meziyetlerin gücünün ise ne kadar kalıcı ve sağlam olduğunu belirtir ve bu belirttiği kavramların yükümlülükler üzerindeki etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunur.

III. Kitap'a (111-162) başlarken Cicero, “... Zira silahlı bir hainlik ve zorbalık yoluyla devletten ve hukuk işlerinden uzaklaştırıldım, artık serbestim ve bu yüzden kentten ayrılarak yalnız başıma kırlarda dolaşıp duruyorum” diyerek, politik görevlerinin sonlanmış olduğunu ve Roma'dan da uzaklaşarak kendi güvenliğini sağlamaya çalıştığını oğluna bildirmektedir. Roma ile kendi iç dünyasının durumunu güncel bir şekilde oğluna şu şekilde aktarır; “*Nitekim Senatus artık feshedilmiş ve hükümler geçerliliğini yitirmiş durumda, Senatus'un toplantı odasında ya da forumda yapabileceğim, benim için değerli olabilecek ne kaldı? Bir zamanlar vatandaşların gözü önünde büyük bir şöret ile yaşıyordum, şimdi ise her yeri kuşatan günahkârların görüşünden kaçıyorum, olabildiğince saklanıyorum ve çoğunlukla yalnız başımayım*”. Oğluna bu kitapları yazmasının altında yatan temel etkiyi de “... Kentin huzurunu sağlamaya çalışmış bir insanın hak etmediği bu serbestlikten yararlanıyorum ve istediğim için değil de, kaçınılmaz bir

şekilde kendisine mecbur edildiğim yalnızlığımın başıboşluğa dönmesine izin vermiyorum” cümlesiyle özetler.

Bölüm kapsamında Cicero, Stoacı filozof Rhodoslu Panaetius (M.Ö. 180-109 yılları arasında yaşamış ve M.Ö. 129 yılında Atina’daki Stoa Okulu’nun başına geçmiştir) tarafından yükümlülükler olgusunu ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olduğu bir eser yazıldığını belirtir ve kendisinin de bu eseri yazarken onun bu çalışmasının izinden gittiğini ancak bazı düzenlemeler yaptığını bildirir. Dolayısıyla Cicero’nun bu eseri, Panaetius’un aynı isimli çalışmasından hareketle yazılmış bir kitap olarak görülmelidir. Bilhassa kendisi de “*Kuşkusuz Panaetius yükümlülükler meselesini fazlasıyla detaylı bir şekilde ele almıştı, ben de bu konuda bazı düzeltmeler yaparak onu takip ediyorum*” diyerek bu önermeyi onaylar.

Panaetius, kendi yazmış olduğu eserinde yükümlülükleri üç temel başlık altında belirlemiştir. Birinci başlıkta insanların izledikleri yolun ahlâken doğru mu yoksa yanlış mı olduğu konusunda yükümlülüklerin etkisine değinir. İkinci başlıkta ise izlenmesi kararlaştırılan yolun insanın yaşamı için yararlı mı yoksa zararlı mı olduğu irdelenir ve üçüncü başlıkta da ahlâken doğru olarak görünen yolun aynı zamanda yararlı olan yolla çatışması ve insanın bu iki yol arasındaki seçimde nasıl karar alması gerektiği açıklanır. Ancak Panaetius bu üç başlıktan ikisini eserlerinde incelemiş, üçüncü başlığı da inceleyeceğini ilk iki konuyu değerlendirdiği kitaplarında belirtmiş olmasına karşın, bunu gerçekleştirmemiştir ve bu da Cicero’nun dikkatinden kaçmamış, eser içerisinde bu durumun hangi sebep-sebeplerden kaynaklanıyor olabileceğini farklı kaynaklardan ulaştığı bilgiler (Panaetius’un öğrencileri olan Publius Rutilius Rufus ve Poseidonius) doğrultusunda tartışma konusu yapmıştır.

Genel olarak bu üç kitabının sonucunda Cicero “*Bu kitaplarda incelediğim yükümlülükler, Stoacıların müşterek iyi dediği ve genel olmakla birlikte geniş ölçüde ulaşılabilir niteliklerdir. Birçoğları bu yükümlülüklerle zihinsel becerisinden kaynaklanan iyilik durumuyla ve öğrenme süreciyle ulaşılabilir*” şeklindeki beyanatıyla officium kavramını özetler. Bu öz kapsamında da, insanın doğaya boyun eğmesi gerektiği ve bu gerekliliğin sonucunda da doğaya boyun eğen bir insanın başka bir insana asla zarar veremeyeceği, bireylerin ve devletin yararı için yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin devletin kazanımları uğruna ortak bir amaca hizmet etmesi gerektiği ve bu ilişkiden de birey-devlet etkileşiminin olumlu yönde gelişmesi, yararlı görünen bir şeyin her daim ahlâklı bir şey olup olmadığının tartışılması gibi tematik konular ele alınmaktadır. Buradan yola çıkarak da, ahlâken doğru olmayan hiçbir şeyin yararlı olamayacağı, devlet için yararlı olmayan hiçbir şeyin ise vatandaşlar nezdinde olumlu bir sonuç doğuramayacağı sonucuna vararak, ahlâken doğru-yanlış olarak nitelendirilen bir kavramın birey ve devlet endeksinde ortaya çıkarabileceği olumlu-olumsuz etkiler üzerinde durur.

Sonuç olarak bu eser, Roma’da yaşamını sürdürdüğü süre boyunca ve hatta eserini kaleme aldığı sırada dahi, insan hayatına yön vermesi gerektiğine inandığı yükümlülüklerin şahsi çıkarlar uğruna fütursuzca, bilerek ve isteyerek nasıl göz ardı edildiğine defalarca şahit olmuş olan Cicero tarafından yapılan gözlemler ve elde edilen bilgiler sonucunda sahip olduğu bütün tecrübelerin önce kendi oğluna ve sonra da dolaylı olarak Roma toplumuna bir miras maiyetindedir. Özellikle de halkın takdirine layık olmuş olan yöneticilerin kişisel hırslarını ön plana alarak, devlet, toplum ve yasalar özelindeki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri Cicero için üzerinde durulması gereken bir problematiktir. Zira ona göre bütün kötülükler devlet yöneticilerin üstlenmesi gereken yükümlülüklerini yerine getirmemesinden ve toplumu oluşturan bireylerin bu duruma kayıtsız kalmasından kaynaklanıyordu. Bu çalışmasında genel olarak Hellen felsefesi ve Roma geleneğinden (*Mos Maiorum*) beslenen Cicero, ortak bir sentezde bir araya getirdiği, antikçağa yön vermiş olan bu iki temel birikim üzerinden, evrensel bir *officium* kavramı mey-

dana getirmeye çalışmış ve bu kavramı da *hümanizm*'in köklerine yerleştirmeye çalışmıştır. Yükümlülük ile ahlâka, ahlâkla bireye, bireyle topluma ve toplumla ise devlete yön vermeyi amaçlayan bu eserin, günümüzde de hala geçerliliğini koruyor olması, Cicero'nun döneminden günümüze ulaşan süreçte bu kadar güncel ve geçerli kalabilmiş evrensel bir konuda çıkarımlarda bulunmuş olması bakımından da önem teşkil etmektedir. Sonuç itibariyle C. Cengiz Çevik tarafından çevrilen bu eser bir yandan özelde bireysel yaşama, genelde ise toplumsal düzene yön verebilmek için üstlenilmesi gereken yükümlülükleri ve türlerini, devlet düzeninin daimi kılınması açısından irdelerken, diğer taraftan ise üstlenilmesi gereken bireysel ve toplumsal görevlerin göz ardı edilmesiyle ortaya çıkabilecek kamusal-siyasal tehlikeler konusunda okuyucularını uyarmaktadır.